

ERFGOED SINT-ANDRIES ANTWERPEN

Tijdschrift nr. 149-2022 Gesticht in 1975 als Sint-Andrieskwartier Herleeft
www.sint-andries.com sah@sint-andries.com
Rekeningnummer: BE14 7895 6624 4083, verdeling op naam: 10 euro/jaar
COMITE ST. ANDRIESKWARTIER HERLEEFT Kloosterstraat 67 - 2000 Antwerpen

Het krantje herleeft met een nieuwe naam en een nieuwe ploeg

Ons vorig krantje? Dat is heel lang geleden, nog voor Corona roet in ieders eten kwam strooien.

Op 26 januari 2022 werd er eindelijk een nieuwsbrief naar abonnees en geïnteresseerden gestuurd. Maar met slecht nieuws: het kort na elkaar overlijden van Martje en Pierre, de gangmakers van de vereniging. De twee ondergetekende leden bleven verweesd achter met de handen in het haar. Bergen archiefmateriaal moesten een ander onderkomen krijgen. Via het coStA kreeg het een veilige plek. Maar hoe moesten de twee overblijvende leden nu verder?

Maar zoals altijd, als de nood het hoogst is... Guido Sanders had onze noodkreet opgevangen en deed een oproep in de papieren Gazet van Sint-Andries en op de sociale media. Patrick Van de Perre pikte het op en herhaalde de noodkreet uitgebreid in Gazet van Antwerpen.

En... bingo!!! De reacties van mensen die wilden meewerken bleven niet uit. Tot zelfs uit Zeeland. Zodat we nu met z'n tienden de vereniging na twee jaar een flinke herstart kunnen geven. En ook dit tijdschrift is nu, zoals je kan zien, herboren. Niet met injectiespuit, stethoscoop en klemmen zoals we net ontdekten in de tas van een vroedvrouw uit 1930, een pareltje erfgoed van de Kraamvogel in de Volkstraat. Maar met een enthousiaste ploeg die de geschiedenis van onze wijk met u wil delen.

Maar koken kost geld. Daarom een warme oproep om opnieuw het abonnementsgeld van 10 euro te storten op BE14 7895 6624 4083 om samen met ons dit nieuwe avontuur en tegelijk de geschiedenis van onze wijk te (her)beleven.

Gaby en Hein, namens alle vroedvrouwen (en -mannen) aan het kraambed van onze vereniging met de nieuwe naam Erfgoed Sint-Andries Antwerpen.

Werktaf van de Antwerpse vroedvrouw Clémentine uit 1930, grootmoeder van Charlotte Gragé, met onderaan van links naar rechts injectiespuit en weegschaal, handgeschreven handleiding en bovenop de summere 'medische dossiers' van toendertijd met enkel vermelding van adres, naam en leeftijd van de moeder. Van de boresling staat geslacht (m of v), gewicht, datum en uur van geboorte genoteerd. Verder ampullen, een koperen naald om de vliezen handmatig te breken, scharen en trapsgewijs blokkeerbare klemmen (kochers om de navelstreng af te klemmen bij het doorsnijden of met een naald huid dicht te naaien). Achteraan medicijnen en de Pinardstethoscoop om de hartslag van het ongebooren kind te beluisteren. (Schenking van Charlotte Gragé aan www.kraamvogel.be – infocentrum rond zwangerschap en ouderschap - Volkstraat 7 - tel 03 238 11 00)

Oproep tot getuigen:

Wie heeft er nog verhalen uit eerste hand?

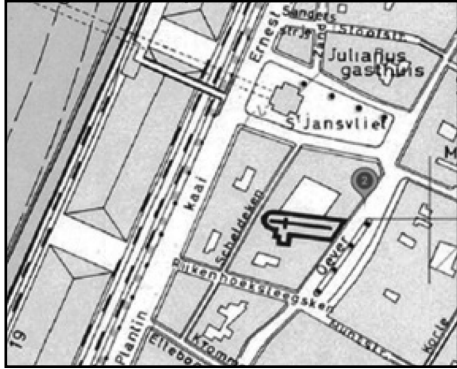
Wie weet nog iets speciaals?

Wie wil er meewerken?

Laat het weten: 0474 33 15 72

Op 50 jaar tijd drie grote verbouwingen op de Oever

De Oever is een plein met een grote architecturale waarde, gelegen tussen de Sint-Jansvliet en de Kloosterstraat. Het biedt momenteel een vrij troosteloze aanblik. Twee grote bouwsites verraden echter dat de gapende wonden in de bebouwing binnen afzienbare tijd zullen opgevuld worden. Promotoren hebben hier immers grootste plannen.

Aan de ene kant wordt een woonproject gerealiseerd van 18 appartementen en op de plaats waar zich tot voor kort een woonzorg-campus bevond zal er een filiaal

verrijzen van de Duitse hotelketen Motel One met 221 kamers. De opening is gepland voor 2024. De helft van de hotelsite zal onbebouwd blijven en dienen als groene patio.

Het is zeker niet de eerste keer in de rijke geschiedenis van de Oever dat het plein onderhevig is geweest aan een grondige make-over. Vroegere pleinbewoners moesten zich vast ook al gestoord hebben aan de overlast die sloopwerken en de constructie van nieuwe gebouwen met zich meebrengt.

Lintbebouwing

De benaming “Oever” zou op een landinwaartse verschuiving van de Schelde duiden, waardoor een nieuwe oever ontstond. In de kronieken wordt hiervan voor het eerst melding gemaakt in 1382. De Oever maakt momenteel deel uit van de bruisende binnenstad, maar lag tot het begin van de veertiende eeuw nog buiten het Antwerpse grondgebied. Net buiten de “Sint-Janspoorte” waarlangs men de stad bij de Hoogstraat bin-

nenstapte en die men tot in 1581 heeft laten staan.

Het oude Antwerpen bestond uit een aantal gesloten bouwblokken in de kernstad, van waaruit een aantal bebouwde aders met lintbebouwing vertrokken. Op het grondgebied van het huidige Sint-Andrieskwartier waren

de belangrijkste bebouwde aders rond 1400 de Lange Gasthuisstraat, de Kammenstraat, de Begijnenstraat, de Korte en Lange Riddersstraat en tenslotte de Oever en de Kloosterstraat. Op deze uitvalswegen werden de huizen vaak onderbroken door niet bebouwde percelen onder de vorm van onder meer tuinen, velden en boomgaarden.

Fruitmarkt

Op de Oever werd in de 16de eeuw markt gehouden. Op de beroemde plattegrond van Antwerpen, gemaakt door Virgilius Boloniensis in 1565, werd de Oever aangeduid als “forum pomarii” (fruitmarkt). Soms fungeerde die markt als openbare executieplaats van werknemers van de nabijgelegen Munt, die er bijvoorbeeld edele metalen hadden gestolen. Ze ondergingen meestal een afgrijpselijke marteldood. De Oever wordt ook vermeld in verband met ernstige schermutselingen die kort na de beeldenstorm van augustus 1566 in Antwerpen plaatsvonden tussen calvinisten enerzijds en katholieken en luthersen anderzijds.

Nu en dan was de Oever ook een schouwplaats, waarlangs praalstoeten voorbij trokken, die zeer belangrijke bezoekers begeleidden tot in de nabijgelegen (intussen verdwenen) Sint-Michielsabdij, gelegen tussen de huidige Klooster-, Kromme Elleboog- en Goedehoopstraat, die zich vanaf 1124 had ontwikkeld bij de oude Sint-Michielskerk die, hoewel buiten de vesten gelegen, tot dan toe als enige parochiekerk van Antwerpen had gefungeerd.

Geen gebrek aan bouwwoede

We komen nog even terug op de site waar binnenkort hotel Motel One zal opgericht worden, dat in de plaats komt van het net afgebroken woonzorgcentrum. Daar bevond zich ooit een “refugehuis” van de Sint-Bernardusabdij van Hemiksem, waar geestelijken van verafgelegen kloosters en doortrekkende ordebroeders konden vertoeven. Toen de kloosterorden door de Fransen werden afgeschaft, kreeg de Refuge een tijdje

niet-religieuze functies tot in 1855. Na renovatie en uitbreidingen, werd ze betrokken door een orde van minderbroeders, zijnde de paters franciscanen of 'recolletten'. De paters bouwden er iets later – in 1871 – een imposante neogotische kloosterkerk.

Het klooster en de kerk werden in 1982 afgebroken om plaats te ruimen voor een rusthuis dat gerund werd door de minderbroeders, die hun woonst hadden naast het gebouw. In 1996 werd het OCMW van

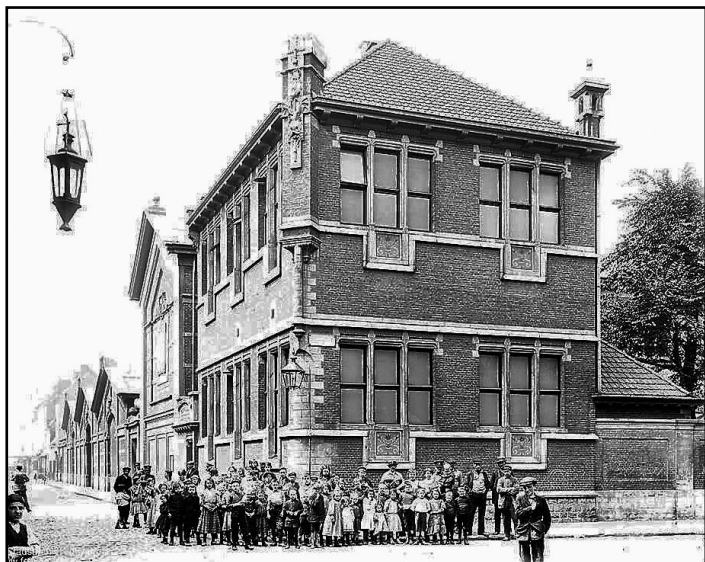
Antwerpen eigenaar van het pand en werd er beslist om het rust- en verzorgingstehuis te verbouwen opdat het aan de wettelijke voorzieningen zou voldoen. Dat gebouw ging uiteindelijk in 2021 tegen de vlakte om plaats te ruimen voor het hotel. Op minder dan 50 jaar tijd zullen op deze site dus drie omvangrijke gebouwen bestaan hebben van een totaal verschillende aard. Aan bouwwoede geen gebrek dus aan de Oever!

(Tom Van Landeghem)

Het badhuis in de Prekersstraat

Proper gewassen?

We staan er niet meer bij stil, maar in de vorige eeuw was het bezit van een badkamer en/of douche niet evident en een grote luxe in ieder huisgezin. In juli 1911 werd in Antwerpen op de hoek van de Prekersstraat en Pachtstraat het eerste publiek badhuis geopend. Warme douches stonden ter beschikking voor zowel vrouwen als mannen. Zo was het mogelijk voor de volwassenen uit de volkswijken en de kinderen van de gemeentescholen om zich comfortabel te wassen. Het badhuis was op weekdagen toegankelijk voor de prijs van 10 centiem. Ook op zon- en feestdagen konden er terecht van 6 uur 's morgens tot 13 uur 's middags. Op die manier was het mogelijk voor arbeiders om, voor of na het werk en ook tijdens de vakanties, van de douches gebruik te maken. De bezoekers hadden een

kwartier de tijd om zich aan- en uit te kleden en zich te wassen. De leerlingen van de gemeentescholen gingen klassikaal met hun onderwijzer wekelijks naar het badhuis, voor hen was de toegang gratis.

In 1976 had slechts 40% van de gezinnen een bad of douche

Na een noodzakelijke periode van sluiting tijdens de eerste wereldoorlog en een langdurige discussie binnen het Stadsbestuur heropende uiteindelijk het badhuis

zijn deuren. De opbrengst voor de Stad Antwerpen daalde gestaag ieder jaar, zodat de kosten voor het personeel, de verlichting en de verwarming van het water hoger werden dan de inkomsten. Er werd door de stad dan ook beslist om de badinrichting te sluiten. Deze beslissing viel niet in goede aarde bij de inwoners van het Sint-Andrieskwartier. Een onderzoek en een petitie bij de buurtbewoners werden gestart. Het resultaat ervan toonde aan dat in 1976 slechts 40% van die buurtbewoners thuis een bad of douche hadden (één van de laagste percentages van de stad). De statistieken bewezen dat de badinrichting van Sint-Andries nog steeds druk bezocht werd en men kwam tot de conclusie: de bevolking van de vierde wijk gebruikte het

badhuis nog even intens als vroeger. Toch was het volgens schepen Geldof verantwoord het badhuis in 1976 te sluiten omdat de verouderde installatie niet meer vervangen kon worden. Er werd een nieuw badhuis ingericht in de Paleisstraat, maar voor de vierde wijk was het badhuis voorgoed verleden tijd.

(Nancy Regnier)

Een uitgebreid interview met 2 laatste getuigen die de douches in het Badhuis nog hebben gebruikt kan je bekijken op YouTube via deze qr-code of tik de zoektermen: Zo was Sint-Andries Badhuis.

Straat in de kijker: Kromme Elleboogstraat

De Kromme Elleboogstraat, gelegen tussen de Plantinkaai en de Kloosterstraat, is ongetwijfeld één van de merkwaardigste straatnamen in Sint-Andries. In 2016 werd ze volgens de luisteraars van Radio 2 zelfs verkozen tot straat met de gekste naam in de hele provincie.

De straat was in het begin van de vijftiende eeuw de enige weg die leidde naar de toegangspoort van de Sint-Michielskerk. Langs de ene zijde bevonden zich de muur en de poort van de Sint-Michielsabdij, terwijl er aan de overzijde huisjes met lage poortjes en kleine trapgevels stonden.

Twee zeer prachtige exemplaren van deze huisjes, die samen één geheel vormen, vinden we nog terug op de hoek van de Kromme Elleboogstraat en het Scheldeken (nr. 5 en nr. 7). De Sint-Michielskerk werd in 1831, tijdens de Belgische Revolutie, volledig verwoest nadat ze al gedeeltelijk gesloopt was tijdens de Franse bezetting. De Kromme Elleboogstraat is niet gespaard gebleven van tragedie. Een jonge bewoner van de straat (Frans Maes, 8 jaar oud, wonende in nr. 16), liet in 1946 het leven door een verloren politiekogel. De hoeders van de wet zetten die avond de achtervolging in op een voortvluchtige autodief. Op een bepaald moment werd het vuur geopend, terwijl de nietsvermoedende Frans aan de hand van zijn moeder het schouwspel doorkruiste ter hoogte van de Arsenaalstraat. Kleine Frans werd nog naar het Elisabethgasthuis gebracht, waar hij tijdens de nacht overleed.

Den Boot en Het Peerdeken

De oorsprong van de straatnaam zou overigens te vinden zijn in de oorspronkelijke vorm van de weg in zijn beginstadium. De Kromme Elleboogstraat is heden ten dage bijna zo recht als een kaars.
(Tom Van Landeghem)

4de wijk en Sint-Andrieskwartier. Nee, 't is niet hetzelfde!

Beide benamingen worden steeds door elkaar gebruikt voor een gelijkaardig stadsdeel. Klopt dat?

Eigenlijk niet. Het Sint-Andrieskwartier is een parochiale indeling.

De indeling in wijken kwam er sinds de komst van Napoleon. Deze deelde de stad binnen de vesten, de huidige Leien, op in 4 delen. Elk pand kreeg binnen dat deel een uniek nummer. Dat vindt men ook terug op de eerste kadasterkaart van Antwerpen: het plan Geometrie De la Ville D'Anvers van F.A.Losson 1846

4e wijk

De initiële 4e wijk die is ingekleurd op het plan (pentekening van 1801-1805) liep van de Schelde, het verlengde van de Suikerrui via de Oude Koornmarkt, de Kammenstraat, Everdijstraat, Groendalstraat, Lange Gasthuisstraat, Sint-Jorispoort, De Britselei, Kasteelpleinstraat, Kronenburgstraat terug naar de Schelde. (Om het de lezer te vergemakkelijken gebruik ik de huidige straatnamen.)

4e wijk in 1801-1805

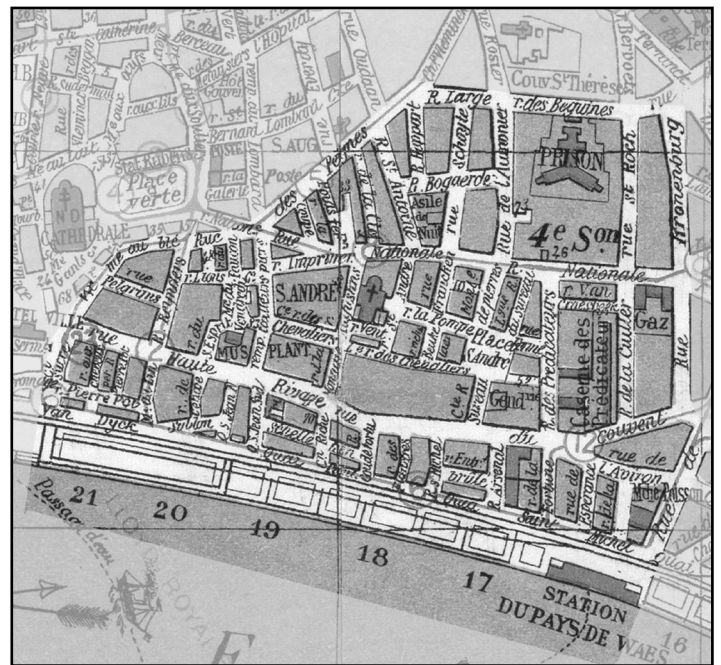
Wijkgrenzen verplaatsten zich regelmatig

Wat later, in 1841, toen de Sint-Michielsabdij was omgevormd tot militair arsenaal en scheepswerven, verdween een deel in het oosten. Bij elke stadsuitbreiding verplaatsten de wijkgrenzen zich ook.

In 1869 is de wijk weer wat groter. Het zuidoostelijke deel gaat dan tot aan de Van Breestraat en de Justitiestraat. Op de kaart van 1875, als er meer en meer bebouwing buiten de huidige Leien is, worden er extra wijken in het leven geroepen en verkleint de 4e wijk grotendeels. Van de Kammenstraat via de Kleine Markt en de Begijnenstraat naar de Kronenburgstraat. Het is deze wijk-indeling die zeker tot 1932 onze wijk begrenst.

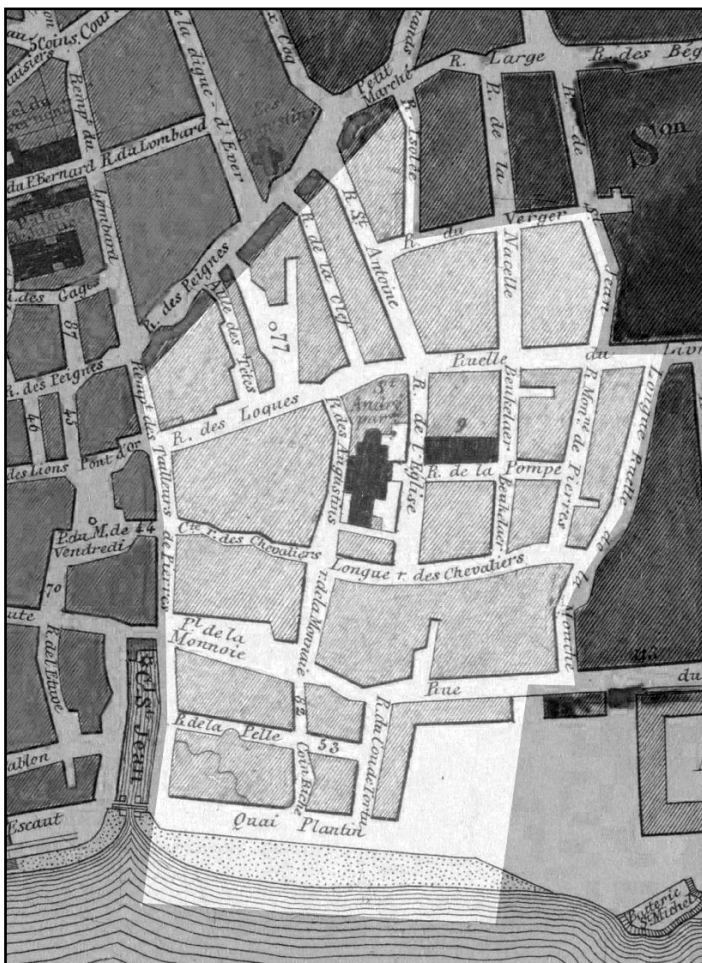
Wijk groter dan Sint-Andries

In het Sint-Andrieskwartier, wat feitelijk de parochie van Sint-Andries is, zijn ook heel wat wijzigingen gebeurd. De afbakening loopt in 1840 van de Schelde via de Sint-Jansvliet, Steenhouwersvest, de Kammenstraat (opgelet, de huizen in de Kammenstraat waren niet inbegrepen), de Happaertstraat, Bogaardestraat, Aalmoezenierstraat, Nationalestraat, Lange Vlierstraat, Korte Vlierstraat terug naar de Schelde.

4e wijk in 1932

In 1869 wordt de Sint-Andriesparochie fors uitgebreid. De afbakening loopt nu van de Schelde via de Sint-Jansvliet, Steenhouwersvest, de Kammenstraat (inbegrepen), Begijnenstraat, Kronenburgstraat, tot de Schelde. Na de rechtekking van de Scheldekaaien moet men nu de grens tot aan de Schelde via de Scheldestraat i.p.v. de Kronenburgstraat trekken. Dit is ook de afbakening van het huidige Sint-Andries (de parochie!). Dus, de 4e wijk is groter dan Sint-Andries. Voer even “Sint-Andries Antwerpen” in de zoekmachine van Google in op je PC en je krijgt de meest recente kaart. (Hein Verdingh)

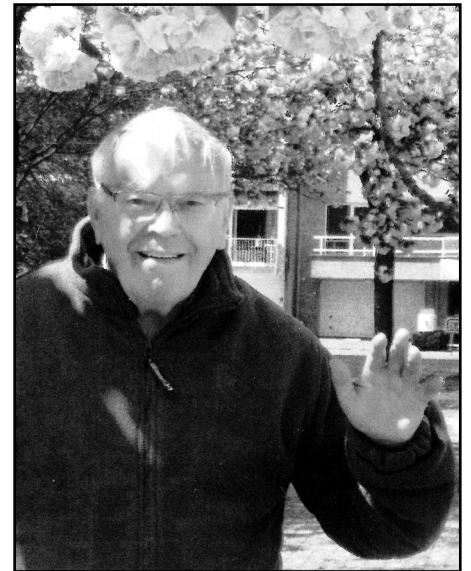
Sint-Andries in 1840

Sint-Andries in 2022

In memoriam Pros Heylen

Het was Erica, een wijkgenote, die ons op de hoogte bracht van het heengaan van Pros Heylen. Wij leerden hem kennen in 1975 als onderpastoor in Sint-Andries. De Pros was vooral geboeid door de kleine mens en zijn geschiedenis. En die vond hij veelvuldig in onze Parochie van Misericordia. Het bloeiende sociale leven, ooit het cement van de buurten, was de modernisering echter niet gevolgd. Pros wilde bewoners opnieuw dicht bij elkaar brengen rond de geschiedenis en de folklore van de wijk. Hij slaagde erin een aantal wijkbewoners warm te maken voor zijn idee, ongeacht partij, kleur of geloof. Uit deze groep werd de heemkundige kring 'Sint-Andrieskwartier herleeft' (nu: Erfgoed Sint-Andries Antwerpen) geboren. Pros Heylen is dus de peetvader geweest die aan de wieg van onze vereniging heeft gestaan. Daarvoor mogen wij hem nu nog dankbaar zijn. De laatste jaren genoot Pros van een welverdiende rust in een verzorgingscentrum in zijn vertrouwde wijk. Wij willen dan ook graag vrienden en familie ons medeleven betuigen. (Gabie Guldix)

Wat hebben we in petto in onze volgende nummers?

Heel veel. De nieuwe ploeg staat al te trappelen van enthousiasme.

- In ieder geval de watersnood van 1953, nu 70 jaar geleden.

- Het verhaal van de Muntslagerij op het Munthof, zelfs in afleveringen.

- De wasserij in de Prekerstraat. Abonnees krijgen als eerste het filmpje met getuigenissen hierover te zien.

- De ijsfabriek in de Kronenburgstraat. Maakte geen ijsjes, maar grote ijsblokken om het bier in de cafés koel te houden.

- Het Orteliushuis in de Kloosterstraat dat momenteel wordt gerenoveerd.

- Het boek Het Dwaallicht van Elsschot speelt zich deels af in Sint-Andries. En ook de filmopnamen gebeurden hier.

- De Makelarengang.

- De geschiedenis van de voetgangerstunnel op het Vlietje. De bouw ging rapper vooruit dan de huidige bouwwerken.

- De geschiedenis van het Vlietje, officieel Sint-Jansvliet.

- Uitgevers en drukkers. Er waren er hier nogal wat. Getuige ook het Museum Plantijn Moretus op de Vrijdagmarkt.

- De ingestorte school van de Korte Ridderstraat.

- De suikerfabriek.

- Verklaring straatnamen.

- De paardentram (een van onze ploeg zijn grootvader was nog bestuurder) en de eerste elektrische trams in onze wijk.

Deel ons enthousiasme en neem een jaarabonnement op ons herboren tijdschrift door storting van minimum 10 euro op BE14 7895 6624 4083 ten name van Sint-Andrieskwartier Herleeft - Kloosterstraat 67 - 2000 Antwerpen